

Aile Monografisi Yazımında Tereke Defterlerinin Önemi: Şecereler, Tercihler ve Değer Yargıları

Zeynel Özlü*

Giriş

Ailenin tarih içindeki evrimi, doğum, ölüm ve düğün gelenekleri, yeme içme kültürü, aile bireylerinin tespiti kısaca aile tarihi ile ilgili yapılacak incelemeler, sosyal bilimlerin kentleri ve toplumları analizlerinde oldukça önemli fakat araştırmacılar tarafından en fazla ihmal edilen hususlardan birisidir. Bu bağlamda ailelerin dayandığı geçmiş, geçmişten bugüne sahip oldukları servetler, meslekler, kurdukları ilişkiler ağı, kent ve toplum hayatının şifrelerini anlamamıza yardımcı olan önemli anahtarlar hükmündedir.

Sosyal bilimlerde aile incelemeleri yöntemsel olarak genelde iki farklı biçimde ele alınmıştır. Bunlar; sözlü tarih çalışmaları-(ve hatıralar) ve tarihsel karşılaştırmalı araştırmalar. Sözlü tarih çalışmalarında bir ailenin geçmişiyle ilgili bilgi, ya o ailenin bir ferdiyle ya da o aileyi tanıyan insanlarla belli bir yöntem dâhilinde görüşülerek elde edilmiştir. Hatıralar başta olmak üzere muhtelif sözlü tarih verileri bu konuda önemli birincil kaynaklardır. Hatıralarla ilgili olarak Neuman; “Bireylerin kendi geçmiş yaşamları ya da deneyimleriyle ilgili belleğe dayalı yazıları ya da ifadeleri hatıralardır. Bunlar biyografiler, otobiyografiler ya da görüşmeler biçiminde olabilir” tespitini yapmıştır.¹

Sözlü tarih görüşmesi verileri de, biyografi veya otobiyografi gibi yazılı dokümandan farklı olarak görüşme ile elde edilmiştir. Konu ile ilgili olarak Neuman:

* Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Gaziantep/TÜRKİYE, zeynelozlu@hotmail.com zozlu@gantep.edu.tr ORCID: 0000-0003-2499-4815 DOI: 10.37879/9789751749994.2022.32

1 W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri –Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Cilt 2, çev. S. Özge, Yayın Odası Yay., İstanbul 2010, s. 623.

“...sözlü tarih derlerken, araştırmacı, insanlarla geçmişteki olaylar ya da yaşamları hakkında yapılandırılmamış görüşmeler yürütür. Bu yaklaşım seçkin olmayan gruplar ya da okuma yazması olmayanlar için özellikle değerlidir... Bellek üzerine çalışmalar, bir araştırmacının sözlü tarih ya da hatıraları kullanırken temkinli olmasını önermektedir”² der.

Sözlü tarih görüşme yöntemi Türkiye’de aile çalışmalarında oldukça sık kullanılmaktadır. Örneğin 2007 yılında Muğla’da sosyolog ve tarihçilerin Muğla kent tarihi üzerine yaptıkları bir atölye çalışmasında aileler üzerine yapılan sözlü tarih çalışmalarına özel bir önem atfedilmiştir.³ Ayrıca Karadağ’ın Gaziantep eşraf aileleri üzerine yapmış olduğu araştırma, sözlü tarihin aile kökeni incelemelerine dair önemli bir örnektir.⁴

Tarihsel karşılaştırmalı araştırma, çoğunlukla aile gibi mikro yapılara odaklanılması gerektiğini savunan yorumlayıcı (hermeneutik) ekol tarafından benimsenmiştir. Pozitivist araştırmacının ana odağı, geçmişten çok bugünün olduğu ve az sayıda örnek olay kullanımı genellemelere müsait olmadığı için tarihsel karşılaştırmalı araştırma ile arasına mesafe koymuştur.⁵ Bu araştırma biçimiyle niceliksel verileri daha yoğun biçimde kullanan pozitivist araştırma arasındaki mesafeye rağmen tarihsel karşılaştırmalı araştırmada nitel veri ve analizleri desteklemek için nicel veriler de kullanılmıştır.⁶ Araştırmada devlete dair tüm kayıt ve istatistikler, mimari mekânlar ve mezar taşları ile ölüm kayıtları gibi birçok yazılı kaynak kullanılmıştır.

Veri kaynağı olarak kullanılabilirler) bu tarz belgelerin bazıları; mahkeme tutanakları, polis raporları, mali belgeler, suç istatistikleri, politik konuşmaların deşifreleri, hükümet kurumlarının iç raporları, okul kayıtları, taşıma senetleri ve benzeri dokümanlardır... Bu materyaller genellikle bir araştırmacının etkinlikle kullanabileceği önemli ve kullanışlı bilgiler barındırır.⁷

2 Neuman, *age.*, s. 623.

3 Ayşe Durakbaşı, “Aile Tarihlerinin İzlerini Sürmek”, *Yerel Tarih- Yöntem ve Deneyimler- II. Sözlü Tarih Atölyesi*, ed. A. Durakbaşı, Ö. Şahin. Muğla Belediyesi Kültür Yay., Muğla 2007, s. 39-44.; Hayriye Özsoy, “Hikayelerin Eşliğinde Aile Tarihi”, *Yerel Tarih- Yöntem ve Deneyimler- II. Sözlü Tarih Atölyesi*, ed. A. Durakbaşı, Ö. Şahin, Muğla Belediyesi Kültür Yay., Muğla, 2007, s. 45-56.; Şehbal Şenyurt, “Aile Belgeleri: Sandıklarımızdan Yolculuklar”, *Yerel Tarih- Yöntem ve Deneyimler- II. Sözlü Tarih Atölyesi*, ed. A. Durakbaşı, Ö. Şahin. Muğla Belediyesi Kültür Yay., Muğla, 2007, s. 57-59.

4 Meltem Karadağ, “On Cultural Capital and Taste- Cultural Field in a Turkish City in Historical Perspective”, *European Societies, Routledge- Taylor&Francis Group*, 11/4 (2009), s. 531-551.

5 Neuman, *age.*, s. 608.

6 Neuman, *age.*, s. 610.

7 Bruce Berg ve Howard Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. H. Aydın, Eğitim Yayınevi, Konya 2015, s. 314.

Durakbaşa'nın yerel tarihi, aile tarihlerinden incelemek sorusu nasıl mümkündür?⁸ sorusu da aile tarihi araştırmalarında kullanılacak kaynaklara dikkat çekmektedir. Nitekim aile tarihlerini, bunların kuşaktan kuşağa aktardıkları servetler ve kültürel mirasları anlamadan yerel tarih, şehir tarihi ya da sosyal ilişkiler tarihi yapmanın imkânı yoktur. Böylesi bir tarih yapımı için iki araç vardır. Bunlardan birincisi; ailenin yaşayan fertleriyle ya da komşu-tanıyan çevresiyle, aile geçmişiyle ilgili bilgi toplamak amaçlı olarak yapılan sözlü tarih görüşmeleri. Bu görüşmelerde yarı yapılandırılmış (yani önceden hazırlanan sorular bağlamında bir görüşme planı hazırlanmasına rağmen bu planlar esnekler. Görüşmenin seyrine göre plandan uzaklaşılabilir). İkincisi olan tarihsel karşılaştırmalı araştırma ise devletin tuttuğu miras, mahkeme, eğitim, askerlik kayıtları ya da yazılı basın ve mektuplara dayanarak yapılan aile tarihi çalışmalarıdır.

Aile tarihleri araştırması için kaynak oluşturabilecek Warner'in 1959 tarihinde yaptığı ve Yankee City adıyla yayınlanan araştırmasında, ölüm verileri ve mezarlık taşlarının analizinin kullanımı ise terekelerin aile monografisi yazımındaki ehemmiyetine dolaylı vurgu yapması açısından oldukça önemlidir.

Warner çalışmasında, resmi mezarlık kayıtlarını kullanarak ölümler ile ilgili bir tarihçe yazdı. Çalışmasında ilave olarak ikili görüşmeler, gözlemler ve tahrip olmuş öğelerin incelenmesini kullanarak, Yankee City'yi (Newburyport, Massachusetts) oluşturan sosyal kompozisyona uygun sosyal yapıların mezarlıklarda da bulunduğunu ortaya koyabilmiştir. Örneğin erkekler için mezar taşlarının bayanlara nazaran daha büyük olması, aile reisinin ortada bulunması gibi.⁹

Mezar konumları ve mezar taşlarının yapısının toplumda ve ailede var olan hiyerarşinin bir uzantısı olduğu şeklindeki iddia ise çarpıcıdır. Mezarlar bunların dışında da bir şeyler anlatmaktadır:

Mezar taşlarının büyük bölümünde doğum ve ölüm tarihleri yer alır. Ayrıca sosyal rollere ilişkin bilgi de bulunabilir (sevgili babamız, kızımız, eşimiz gibi). Bazı durumlarda ölüm sebebi bile belirtilebilir (veba salgını, Kızılderi saldırısı gibi). Sonuç olarak, mezar taşları mezarın yerini işaretlemenin ötesinde geçerli aktüeryal veri kayıtları haline gelmişlerdir.¹⁰

8 Durakbaşa, agb, s. 39.

9 Berg ve Lune, *age.*, s. 313.

10 Berg ve Lune, *age.*, s. 313.

Bütün bu tespitlerden sonra ailelerin günlük hayatı, çarşılar, evler, örf ve adetlerine dair ipuçları sunan, mobilya ve mutfak takımları, taşınmazlar, hayvan cins ve miktarları, ambarlarda ve tarlalarda mevcut gıda maddeleri, ticari mallar ve bütün bu malların tahmini veya fiili olarak tahakkuk etmiş fiyatlarını ayrı ayrı kayıt altına alan, bazı vergiler, tek veya çok eşlilik, çocuk sayıları ve cinsiyetleri, meslekler, aile, isim ve lakapları gibi tereke sahiplerinin toplum içindeki statüsünün tarihsel boyutu hakkında devlet yetkilileri tarafından kayıt altına alınmış istatistiki, somut veriler sunan Osmanlı dönemi tereke (metrûkât, kassam) kayıtlarını¹¹ aile monografilerinin yazımında ne kadar önemli olduğu ve ailelerle ilgili akıl yürütmeye imkân verdiği daha iyi anlaşılacaktır.

Tereke Kayıtlarında Aile Monografisi Yazımında Kullanılacak Bazı Veriler

Şecerelere Dair İpuçları: Aile Unvan ve Lakapları

Tereke kayıtları ailelerin unvan ve lakapları, hangi millete mensup oldukları, aslen nereli oldukları, aşiretleri, dinsel özellikleri (Müslüman veya gayri Müslim oluşları) konusunda tespitler yapılmasını sağlayan önemli kayıtlardır. Tekeli yöresi köylerinden Kurt Çukuru'nda yaşayan Sarı Mehmet bin Mehmet adlı kişinin Aydın ahalisinin “Horzum (Horzem)”¹² Aşireti'ne bağlı olduğu ilgili tereke kaydından anlaşılmaktadır.¹³ Yine 9 Rebiülevvel 1200/10 Ocak 1786 tarihli bir tereke kaydında Abacı Yıvan'ın aslen Malatya Hamidiye kazasına tabi Macar karyesinden olup Gekboza (Gebze) nahiyesine tabi Tavşanlı karyesinde ikamet... ettiği¹⁴ belirtilmiştir. Bir diğer araştırmada ise Tokat terekelerinde sıklıkla geçen Alemdar ve Beşe gibi unvanlardan hareketle bölgede bulunan yeniçeriler tespit edilmiş, bir müderris terekesi yazılırken de ilgili kişi Müderris Uşaklı el-Hac İsmail Efendi diye

11 Ömer Lütfi Barkan, “Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, III/5-6 (1966), s. 1-479; Halil İnalıcık, “Osmanlı İdare, Sosyal Ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler: II. Köy Sicil Ve Terekeleri”, *Belgeler*, XV/19 (1993), s. 23-167; Zeynel Özlü, “Osmanlı Dönemi Kültür Tarihi ve Aile Monografisi Yazımında Önemli Bir Kaynak: Tereke Defterleri”, *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, ed. İsmail Özçelik, Berikan Yayınevi, Ankara 2017, s. 148 vd.; Hülya Canbakal, “Barkandan Günümüze Tereke Çalışmaları”, Ömer Lütfi Barkan, *Türk Tarihçiliğine Katkıları ve Etkileri Sempozyumu*, İstanbul 2011.

12 Buradaki aşiret adı muhtemelen Harezmi kelimesi ile bağlantılıdır.

13 Songül Ulutaş, “Bir Tereke Defterinin Penceresinden 1904-1909 Yılları Arasında Tarsus”, *Kebikeş*, 21 (2006), s. 177.

14 Rafet Metin, “Tereke Kayıtlarına Göre XVIII. Yüzyılda Gebze (Gekbuza) De Sosyal Hayata Dair Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/26 (2013), s. 368.

tanımlama yapılarak müderrisin aslen Uşaklı olduğu belirtilmiştir.¹⁵ Görüldüğü gibi terekeler bugün hayatta olan bazı ailelerin geçmişlerine ulaşabilecekleri, atalarının meslek ve sosyal statülerine rehberlik eden, soyağacı niteliğinde referans bilgiler sunmaktadır. Bu bağlamda alan araştırmaları ile tespit edilecek aile lakapları terekelerde geçen aile lakapları ile bağlantı kurularak ailelerin seçerelerine dair bulgular tespit edilebilecektir. Mesela Düzce terekelerinde geçen bazı ailelerin hala aynı lakaplarla Düzce, Gümüşova¹⁶ ve Üskübü¹⁷ bölgelerinde yaşadıkları bazı araştırmalarla ortaya konmuştur.¹⁸

Aile Mensuplarının Nesep Bakımından Hangi Ailelerle Akraba Oldukları

Tereke sahibinin, evli ise eşinin kim ve hangi unvanlara sahip olduğu, ailenin sosyal, ekonomik, kültürel özellikleri yanında nesep, dünya görüşü ve yaşam tarzı açısından birbirine denk kişilerle evlilik yapıp yapmadığının ortaya konması, terekeden tespit edilebilecek önemli unsurlardan birisidir. Mesela aile mensuplarında karşılaştığımız önemli unvanlardan birisi Hz. Peygamberin soyundan gelen ve erkeklere seyyid-şerif, kadınlara seyyide-şerife olarak verilen unvanlardır. Tereke kayıtlarından yapılan takip sonucunda Osmanlı döneminde ehlibeyt mensubu kişilerin nesep bakımından kendileri gibi ehlibeyt mensubu kişilerle mi yoksa diğer Müslüman ahaliyle mi evlilik yaptıkları tespit edilebilir. Bu konuda yapılan bir araştırmada tereke kayıtlarından hareketle, Amasya'da ehlibeyt mensubu bazı erkeklerin kendileri gibi ehlibeyt mensubu kadınlarla evlilik yapmayı tercih ettikleri tespit edilmiştir.¹⁹ Yine Ankara'da Dellal Karaca mahallesinde sakine iken vefat eden Seyyide Fatma binti Mehmed adlı kadının eşinin, Hacı Ömer Ağa ibni İbrahim adlı kişi olması Seyyide Fatma hanımın hem hacı hem de ağa unva-

15 Murat Hanilçe, "Şeriye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat'ta Giyim", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 30 (2011), s. 431, 436.

16 Bugün hala Gümüşova'da yaşayan ve Bostancı oğlu olarak anılan aileye, bir tereke örneğinden yazılan aile monografisi için bakınız: Zeynel Özlü, *19. Yüzyılda Bir Batı Karadeniz Kenti Gümüşâbâd/Gümüşova (Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Durum)*, İstanbul 2015, s.171 vd.

17 Günümüzde hala Konuralp kasabasında (Üskübü) yaşayan Topçuoğlu ailesinin geçmişte de aynı lakapla anıldığı görülmektedir. Topçuoğlu ailesinden Topçuzâde Hacı Hüseyin vefat edince terekesi için yapılan işleme bakınız. Zeynel Özlü, *Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypum, Üskübü (Konuralp)*, İtalik Yayını, İstanbul 2009, s. 28.

18 Merzifon terekelerinde geçen Çolakoğlu, Kunduraloğlu, Topçu Hacı gibi bazı lakaplar için bk. Sibel Kavaklı Kundakçı, "Tereke Kayıtlarına Göre 19. Yüzyılda Merzifon'da Sosyal ve Ekonomik Hayat", *History Studies*, Volume 6, Issue 4, July 2014, s. 97-99, 107.

19 Hüseyin Fatih Budak, *Osmanlı Aile Araştırmaları Bakımından Amasya ve Antakya Şer'iyye Sicillerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi (1710-1780)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2008, s. 17.

nına sahip kendisine denk bir eşle evlilik yapmayı tercih ettiğini göstermektedir.²⁰ Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi seyyid ifadesinin; Hz. Peygambere soy atfeden anlamı dışında, bu unvanı taşıyan şahsın, kişisel özellikleri, statüsü veya mal varlıkları nedeniyle saygılı ve itibarlı olarak görülüp bey anlamında kullanılmış olabileceği olasılığıdır.

Aile Mensuplarının Entelektüel Özelliklerinin Ortaya Konması

Aile mensuplarına ait unvan ve lakaplar ve terekeye yansıyan kitaplar aile mensuplarının entelektüel birikimlerinin nesilden nesile aktarılıp aktarılmadığı, nesilden nesile bir sınıf atlama ya da statü kaybetme durumunun gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda tespitler yapılmasına imkân vermektedir.

Bu konuda terekeye yansıyan en önemli ipuçları aile bireylerinin taşıdıkları molla, seyyid, efendi, fakı, kadı, imam, sahaf gibi unvan ve meslekler ile terekeye yansıyan kitap ve kitaplarla ilgili malzemelerdir. Terekelere yansıyan din, tarih ve edebiyat gibi farklı alanlara ait kitaplar tereke sahibinin uzmanlık alanı yanında onun entelektüel özellikleri hakkında da ipucu vermektedir. Mesela 16. Yüzyılda vefat eden Mustafa bin Yusuf'un tereke kaydında yer alan edebiyat, tasavvuf ve Arapça gramer kitapları ile bazı Türkçe eserler onun ilmiye mensubu bir kişi olduğunu ortaya koymaktadır.²¹

Terekelerde zaman zaman verilen bazı unvanlar veya terekeye yansıyan bazı malzemeler tereke sahibinin dünya görüşlerine dair de önemli ipuçları sunmaktadır. Hatta bazı çalışmalarda ehli tarik kişilerin terekelerinden hareketle hem tereke sahibi hem de ilgili tarikatla alakalı tespitler bile yapılabilmektedir. Mesela Ma'rifi tarikatının Manisa-Demirci'deki faaliyetleri ve burada hizmet veren tarikat mensupları hakkında halihazırda terekelerinden hareketle bazı veriler ortaya konmuştur.²²

20 İhsan Aydın, Tanzimat Döneminde Ankara ve Gaziantep Terekelerinin Mukayeseli Bir Çalışması, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Sivas, 2008, s. 186.

21 Nisa Öktem, "16. Yüzyıl Tereke Kayıtlarında Osmanlı Kitap Kültürünün izlerini Aramak: Kâtip Mustafa Bin Yusuf'un Terekesi", http://www.Academia.Edu/12615267/16.Yy_Tereke_Kay%C4%B1tlar%C4%B1nda_Osmanlı%C4%B1_Kitap_K%C3%Bclt%C3%Bcr%C3%Bcn%C3%Bcn_%C4%B0zlerini_Aramak_K%C3%A2tip_Mustafa_Bin_Yusufun_Terekesi, s. 1-20, (Erişim Tarihi: 31. 10. 2016)./ Bir diğer örnek için bakınız: Necmettin Aygün, "Bir İmamın Kitap Ticaretiyle Münasebeti: Akçaabathı Derviş Mehmet (1847)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2016; (20), s. 124, 128 vs.; Ertan Gökmen, "Manisa Mevlevihânesi Şeyhi Mehmed Bahâeddin Efendi'nin Terekesi (1771)", *Süfi Araştırmaları - Sufi Studies*, S. 9 (2014), s. 18 vd.

22 Atabey Kılıç, "Manisa-Demirci'de Görülen Alevî-Bektaşî-Rıfâî Meşrepli Bir Tarikat :

Bazı terekelerde kişinin ait olduğu dini grup açıkça belirtilmiştir. Yapılan bir çalışmada tereke sahibinin Mevlevî tarikatına mensup olduğu şu şekilde ifade edilmiştir: Medîne-i Mağnisa'da Göktaşlı mahallesinde sâkin iken bundan akdem vedâ-ı 'âlem-i fânî eden Mevlevî Şeyhi Bahâeddin ibn-i Eş-şeyh Osmân Efendi.²³

Terekelere yansıyan muhtelif malzemeler de tereke sahibinin dünya görüşüne dair ipucu verebilmektedir. Bir Bektaşî babasının terekesi ile ilgili yapılan çalışmada tereke sahibinin baba unvanını taşıması, yeniçeri ocağına bağlı 99. ortada duacılık görevi yapması, terekede cildbend, taç, eliflam gibi malzemeler bulunmasından hareketle tereke sahibinin Bektaşî tarikatına mensup bir kişi olduğuna dair tespit yapılmıştır.²⁴

Servetlerin Türü ve Günümüze Tevarüs Edip Etmediğinin Tespiti

Ailelerin geçmişte servet edinme şekilleri, sahip oldukları menkul ve gayrimenkullerin miktarı, cinsi, özellikle tarla, bağ, bahçe gibi gayrimenkullerin yerlerinin tespiti konusunda tereke kayıtları vazgeçilmez kayıtlardır. Bu kayıtlar vasıtasıyla ailelerin sahip oldukları statülerin mal ediniminde etkili olup olmadığı tespit edilebilmiştir. Edirne terekeleri ile ilgili yapılan bir çalışmada ailelerin sahip oldukları statülerin mal ediniminde etkili olduğu, sahip olunan "statü-çiftlik" örnekleriyle ortaya konmuştur.²⁵ Yine Rodosçuk Kadı sicilleri içerisinde bulunan Edirne Bostancıbaşı Hacı Veliyüddin bin Habib'in terekesi, O'nun mesleki kariyeri ile doğru orantılı olarak oldukça varlıklı olduğunu, muhtelif bağ, bahçe, konut ve çiftlik dahil 3.021.990 akçe tutarında önemli miktarda bir malvarlığına sahip olduğunu ortaya koymaktadır.²⁶

Gayrimenkullerin mirastan kaçırılması olanaksız olduğu için bu kayıtlar vasıtasıyla ailelerin sahip olduğu gayrimenkullerle ilgili hak sahipliğinin geçmişten günümüze devam edip etmediği ve çeşitli nedenlerle kaybolmuş hak sahipliği belgelerinin ortaya konmasında da tereke belgeleri vazgeçilmez kaynaklardır. Nitekim bu kayıtlarda kassamın ihmali istisna edilecek olursa çoğu zaman detaylı olarak tarif edilen gayrimenkuller Osmanlı dönemindeki

Ma'riflik", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall 2007, s. 2-36, s. 11.

23 Gökmen, agm., s. 26.

24 Zeynel Özlü, "Bir Bektaşî Babasının Terekesi: Haydar Baba İbni Halil Bin Abdullah", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 71 (2014), s. 127-146.

25 Gülser Oğuz, *Bir Osmanlı Kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal Varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği*, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2013, s. 187.

26 Volkan Ertürk, "Orta Dereceli Bir Osmanlı Memurunun Mal Varlığı: Edirne Bostancıbaşı Hacı Veliyüddin B. Habibin Terekesi", *Humanitas*, S. 2 (2013), s. 87-103.

kentsel mekânlar hakkında²⁷ önemli veriler sunmaktadır.

Bununla beraber aile mensuplarından bir yerde misafir olarak bulunan ve bu sırada vefat eden kişilerin terekelerinde yazılan malların her zaman tereke sahibinin toplam servetini yansıtmadığı da göz ardı edilmemelidir.²⁸

Mesleklerin Tespiti ve Günümüze Yansımaları

Osmanlı dönemi aile monografileri hazırlanırken ailelerin, mal ve hizmet üretimi ve dâhil oldukları mesleki zümrelerle ilgili tespitlerin ortaya konmasında tereke kayıtları önemli rol oynar. Nitekim tereke kayıtlarında geçen meslek isimleri hangi mesleğin hangi aileler tarafından yapıldığını ortaya koymakla beraber terekede kaydedilen mesleki teşekküllere ilişkin malzemeler de ilgili mesleğin yapımında kullanılan malzemeler ve elde edilen ürünler konusunda tespitler yapmamıza imkân tanıyacaktır.

Terekeler bazı meslek isimlerinin ailelere lakap olduğunu da ortaya koymaktadır. Mesela Kandıra Kazâsı'na tâbi Şeyhler Nahiyesi'nin Gölköprü Divanı'nda Baltalı Karyesi sakinlerinden İbrahim tanımlanırken Berberoğlu İbrahim şeklinde tanımlanmıştır.²⁹

Terekelerde zaman zaman meslekler açıkça belirtilmemiş fakat terekeye kaydedilen malzemeler ipucu olarak kullanılarak ailenin mesleki statüsü belirlenebilmiştir. Mesela terekelerde işlenmemiş bakır mülkiyetine rastlanması bakırcılığın ilgili aile tarafından yapılmış olabileceğini, nakit para kıtlığının yaygın olduğu Osmanlı toplumunda tereke sahibine ait yüklü miktarda nakit para tespit edilmesi aile mensubunun sarraf veya tefeci olabileceğini akla getirmektedir.³⁰

Ailelerin Niceliğinin Tespiti

Osmanlı aile yapısında tek eşle evlilik egemen olmakla birlikte istisnai de olsa zaman zaman çok eşle evlilik de gerçekleşmiştir. Çokeyliliğin dar bir kesime ait olması İslam dünyası için genel bir durumdur.³¹ Çok eşle evlilik yapılmasında evlenen birinci kadından çocuk sahibi olamama veya soyun

27 Özlem Oral Patacı, "Osmanlı Tereke Kayıtlarının Sanat Tarihi Araştırmaları Açısından Önemine Yönelik Bazı Değerlendirmeler", *OTAM*, 40 (2016), s. 343.

28 İbrahim Etem Çakır, "Osmanlı toplumunda eş ve çocuk sayısı, statü, servet: 1671-1678 Sofya örneği", *OTAM*, 31 (2012), s. 46.

29 Fatih Kızılordan, *381 Numaralı Şer'iyye Sicili'ne Göre (1885-1893) Kandıra Kazası Şeyhler (Kaynarca) Nahiyesi'nde İctimai, İktisadi ve İdari Hayat*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2006, s. 49.

30 Tarsus terekeleri örneği için bakınız: Ulutaş, agm., s. 179-180.

31 İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 91.

erkek çocuktan devam ettiği düşüncesiyle sadece kız çocuğu olması gibi etkenler etkili olmuştur. Osmanlı dönemine ait muhtelif kayıtlar toplumda çok eşle evliliğin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır.³²

Tereke kayıtlarından hareketle bir ailenin geçmişte kaç kişiden meydana geldiği, ailenin çekirdek mi yoksa geniş aile mi olduğu, çok eşle evlilik yapılıp yapılmadığı, aile bireylerinin sayısı çoğunlukla net bir şekilde tespit edilebilmiştir. Mesela Antakya'da 201 tereke kaydı üzerinde yapılan bir araştırmada kazadaki erkeklerden 64 erkeğin tek eşi, 11 erkeğin 2 eşi, 2 erkeğin ise 3 eşle evli olduğu tespit edilmiştir (1709-1806).³³

Bununla beraber gayri Müslim ailelerle ilgili yapılan çalışmalar daha itinalı bir şekilde irdelenmelidir. Çünkü gayri Müslim terekelerine yansıyan ikinci ve üzeri eş sayısı her zaman gerçekçi olmayabilir. Nitekim bazı araştırmacılar tarafından gayri Müslimlerde ikinci hanımın varislerden sayılmadığı ve bu durumun, bu tür terekelerin kaydedilmesini azalttığı iddia edilmiştir. Konu ile ilgili olarak Sofya ile ilgili yapılan bir çalışmada gayri Müslimlerin ikinci ve üzeri eşle evlilik yapmadığının tespit edilmesi³⁴, 18. yüzyılda Bursa'da mevcut olan 507 gayri Müslim terekesinde³⁵ ve 1846-48 yıllarında İzmit'te yaşamış 24 gayri müslim erkek terekesinde³⁶ birden çok kadınla evliliğe tesadüf edilmemesi gibi örnekler gayri Müslim terekelerindeki eş sayılarının dikkatle incelenmesi gerektiğini adeta destekler gibidir.

Ailelerin Yeme-İçme Alışkanlıklarının Tespiti

Tereke kayıtlarının aile monografileri hakkında sağladığı en önemli katkılardan birisi ailelerin geçmişte tükettikleri yiyecek ve içecekler ile bunların konulduğu kapların tespitidir. Mesela Antakya ile ilgili yapılan bir araştırmada tereke kayıtlarında kurutulmuş meyveler için meyve-i husk, taze

32 Alaaddin Aköz, *Bir İmamın Nikah Defteri-Beşiktaş Sinan-ı Cedid Mahallesi*, Tablet Yay., Konya 2006, s. 46; İlker Er, "Balıkesirli Tereke Sahipleri Hakkında Sosyokültürel Açıdan Bazı Değerlendirmeler (1670-1700)", *BAÜ SBED*, 12/21 (2009), s. 375; M. Esat Sarıcaoğlu, "Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kadı Sicillerinin Kullanılması", *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, ed. İsmail Özçelik, Berikan Yay., Ankara, s. 298.

33 Abdulkadir Gül, *Antakya Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1709-1806)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum, 2008, s. 112. Çok eşle evliliğin yaygın olmadığını gösteren bir diğer örnek için bk. Metin, agm., s. 368.

34 Çakır, agm., s. 57.

35 A. İhsan Karataş, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı- Bursa Örneği-*, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2009, s.59.

36 Mehmet Beşirli, "1453 Numaralı İzmit Şer'iyeh Sicili'nde Kayıtlı Bazı Tereke Defterlerinin Sosyal ve Ekonomik Açıdan Analizi, (1846-1848)", *Uluslararası Gazi Akşakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli 2015, s. 618.

meyveler için ise meyve-i ter ifadelerinin kullanıldığı, kurutulmuş meyveler arasında yoğun olarak kuru üzüm, kayısı ve dutun olduğu, pirinç, simsin (susam), penbe-i sâfi (pamuk), hınta (buğday), şaîr (arpa), mercimek ve darı gibi mahsullerin üretilip³⁷ tüketildiği tespit edilmiştir.

Bir diğer araştırmada Muğla'da arı kovanının çokluğu vurgulanırken, Isparta yöresi terekelerinde kilelerce haşhaşın bulunduğu belirtilmiş böylelikle ailelerin beslenme alışkanlıklarındaki bazı farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır.³⁸

Yine günlük hayatta tüketilen kahve³⁹, şerbet türleri, meyve suları başta olmak üzere muhtelif içeceklerin ve bunlarla ilgili kapkacakların tespiti de terekelerden mümkündür.

Vefat Şekli ve Salgın Hastalıkların Takibi

19. yüzyıla varıncaya kadar ölüm ile ilgili olarak bilimsel açıdan yeterli bir tanımlama yapılmamıştır.⁴⁰ Tereke defterleri de ilgili bilgilerin tespitinde kısmi veriler sunmaktadır. Kayıtlarda geçen aile mensuplarına ilişkin verilen fiziksel özelliklere yönelik tespitler (kör, topal, kısa, uzun vs.) ve toplu ölümler neticesinde vefat eden kişiler ile ilgili tutulan tereke kayıtları bunun en bariz örnekleridir. Yapılan bir araştırmada tereke kayıtlarından hareketle, Antakya'ya ait 4 nolu sicil defterinde bulunan 17 tereke kaydının 8'inin, yakalanan bir hastalığın sebep olduğu toplu ölüm hadisesiyle ilgili olduğu tespit edilmiştir.⁴¹

Ancak burada dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi salgın hastalıktan tevellüd olan ölümlerin meydana geldiği tarihin, terekenin kayıt altına alındığı tarihle karıştırılması olasılığıdır. Nitekim ölümlerin çok kısa sürede mahkemeye intikal edip etmediği ve daha mühimi mahkemelerin üstlendikleri miras davalarıyla ilgili bütün işlemleri ortalama ne kadar sürede sonuçlandırdıkları⁴² bilinmeden salgın hastalığın ne zaman ortaya çıktığı ve ölümün ne zaman gerçekleştiği ile ilgili tam tarih vermek zordur.

37 Gül, *agt.*, s. 81.

38 Nuri Köstüklü, "Osmanlı- Türk Aile Kurumu Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (19. yy. Örnekleri Çerçevesinde)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1 (2008), s. 24.

39 Gül, *agt.*, s. 188.

40 Sermet Koç, Muhammet Can, "Ölüm Kavramı ve Ölü Muayenesi", *Klinik Gelişim*, 2009, s. 11.

41 4 No.lu Antakya Kadı Sicili, 70/35, 71/36, 73/36, 75/37, 76/37, 80/38'den naklen Gül, *agt.*, s. 296.

42 Fatih Bozkurt, "Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları", *Tarih Dergisi*, S. 54 (2011), s. 91-120.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra kaleme alınmış muhtelif tereke kayıtları ise ölüm tarihlerinin ne zaman gerçekleşmiş olabileceği konusunda daha sarihtir. Mesela Gümüşova kazası tarihi ile ilgili yapılan bir çalışmada bölgenin önde gelen ailelerinden olan Bostancı oğlu ailesinden Hüseyin Ağa ibni Mehmed bin Abdullah vefat ettiği zaman Mehmed efendinin Kışla köyü sakinlerinden olduğu belirtildikten sonra ölüm tarihi ile ilgili olarak işbu bin üç yüz on bir senesi şehri-i Recebül ferdin yirminci günü vefat eden... (20 Receb 1311) diye not düşülerek Mehmed efendinin ölüm tarihi terekede açık bir şekilde vurgulanmıştır.⁴³ Yine Elmacık'ta Dağ Köyünden vefat eden Çerkes Küşkoş bin Bışmâf bin Abdullah'ın ölüm tarihi de 1307 yılı Cemaziyelevelin yirmi beşinci günü (25 Cemaziyelevvel 1307) olarak açıkça belirtilmiştir.⁴⁴ Yine aslen Çerkezistan'dan olup Trabzon vilayetine bağlı Samsun Sancağı Çarşamba kazasında iskân etmiş olan Çerkeslerin Şabsığ kabilesinden İshak bin Ali Efendi bin İsmail bin Tâysav'ın vefat tarihi de 1302 yılı Rebiülevvelin 10. günü olarak tespit edilmiştir.⁴⁵

Terekelerde vefat eden kişinin ne şekilde öldüğüne ilişkin verilerde bulunmaktadır. Ölen kişinin nasıl öldüğüne ilişkin sunulan bu verilerle özelde bir ailenin geçmişinde adli ölümlerin olup olmadığı ortaya konabildiği gibi genel bir inceleme ile bir bölgedeki adli ölümlerin geneli de tespit edilebilir. Bu konudaki en zayıf nokta ise adli olayın ne şekilde ve nasıl olduğuna ilişkin terekede açıklayıcı bir bilginin bulunmayışıdır. Bu veriler de ancak vakalarla ilgili diğer belgelerin incelenmesiyle ortaya konabilecektir.

Nitekim terekelerde sadece gariken fi'l bahr" (denizde boğulmuş), şehiden (şehit olmuş), maktul (katledilmiş) gibi ifadeler kullanılarak kişinin nasıl öldüğü ile ilgili tespit yapılmıştır.⁴⁶

Evlenme Geleneklerinden Çeyiz Geleneğine Dair Bulguların Tespiti

Osmanlı toplumunda ailenin oluşumu ve çeyiz geleneği, irdelenmesi gereken önemli hususlardandır. Bu konuda tarihi bilgi veren en önemli arşiv kayıtları sınırlı miktarda bulunan nikâh defterleri ile kadı sicillerine yansıyan tereke kayıtlarıdır.

43 DKS 1149, s. 77, Nu 32'den naklen Özlü, Gümüşâbâd/Gümüşova, s. 19.

44 Bakınız 2 Cemaziyelevvel 1317 tarihli vesika. DKS 1160, Belge No. 237'den naklen Özlü, Gümüşâbâd/Gümüşova, s. 19.

45 Bakınız 25 Şaban 1302 tarihli vesika. DKS 1141, Belge No. 47'den naklen Özlü, Gümüşâbâd/Gümüşova, s. 19.

46 Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tabii)*, OSAV, İstanbul 1995, s. 133-136.

Tereke kayıtlarında yer alan konut eşyaları, giyim kuşam malzemeleri, takılar, mutfak kapları vs. incelendiği zaman genel itibariyle her malzemenin her terekeye yansımadağı görülecektir. Kadın terekelerinde genelde mutfak kapları, takılar, kadın giyim malzemeleri yer alırken, erkek terekelerinde genelde gayrimenkuller, bazı konut eşyaları ve erkeklere özgü giyim kuşam malzemeleri yer almıştır.

İmamlar tarafından tutulan nikâh defterlerinde kadına verilen çeyiz eşyaları arasında belirtilen malzemelerin genel itibariyle kadın terekelerinde yer alan eşya ile örtüşmesi⁴⁷ terekelerde yer alan malzemelerin bir ev kurulurken erkek ve kadın tarafların hangi eşyaları temin ettiğini dolayısıyla tarafların getirdikleri çeyiz eşyalarının türünü de gösterdiğine dair önemli bir bulgudur. Yapılan bir araştırmada bir nikâh defterine atfen; evlenen çocuklara ailesi tarafından verilen çeyiz eşyaları şu şekilde sıralanmıştır: Hacı Rıdvan Efendinin hanımı Ziynehanım, kardeşinin kızı Fatma hanımı Yusuf Ağa ile evlendirdiğinde Fatma'ya verdiği eşyalar; bakır sahan, tencere ve mangal, çorba tası, 1 adet yatak takımı, oda mefruşatı. Mümeyyiz Hafid efendi, oğlu Abdülkadir'i Fatma Dilber hanımla evlendirdiğinde kız tarafına verdiği çeyiz eşyası şunlardır: 2 adet yün döşek yatak takımı, pamuk yastık, çamaşır kazanı, leğen ibrik, tepsi, bakır çorba tası, şamdan takımı, oda döşemesi, şilte, 4 yorgan, bakır tencere, sahan, pilav tenceresi, çamaşır leğeni, kahve takımı ve ayna. Kapıcılar Kethüdası Hacı Musa Ağa ise odalığı Ayşe Fikriyar hanım binti Abdullah'ı kendisine nikahladığında kız tarafına verdiği eşyalar şu şekilde tespit edilmiştir: 8 Sahan, pilav tenceresi, yemek tenceresi, çorba tası, leğen-ibrik, çamaşır leğeni, büyük mangal, oda keçesi, 2 halı seccade, 2 yün döşek, 4 yastık, 1 minder, 2 şilte, 6 baş yastığı, 2 çarşaf, 4 yorgan, 1 altın saat ve altın kordon, 1 adet elmaslı mineli altın zarf.⁴⁸

Nikah akdi sırasında verilen bu çeyiz listelerinin, kadın ve erkek terekelerinde kaydedilen malzemelerle önemli ölçüde örtüşmektedir.⁴⁹ Mesele yukarıda örnek verdiğimiz çeyiz listesinde karşımıza çıkan bakır eşya ve mangallar tereke listelerinde de genelde varlıklı veya askeri sınıfa mensup ailelerin sahip olduğu eşyalar arasında gösterilmiştir.⁵⁰ Yapılan bir araştırmada da daha düne kadar mangalın özellikle de süslü bir şekilde yapılan paşa mangalının, çeyizlere konu olduğu ve evlenecek çocuğu olan ailelerin hazırladıkları çeyizlere çeşitli mangal türleri koydukları belirtilmiştir.⁵¹

47 Zeynel Özlü, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Yayını, Gaziantep 2004.

48 Aköz, *age.*, s. 47-48.

49 Özlü, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*.

50 Özlü, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*, s. 168.

51 Mustafa Nazmi Bozhüyük, Alleben Çağlarken, Damla Matbaası, Gaziantep, ts. s. 39.

Ailelerin Askeri Tarih Açısından Geçmişlerinin Ortaya Konması

Tereke kayıtlarına yansıyan hususlardan birisi de ailelerin askeri geçmişleri ile ilgilidir. Nitekim muhtelif kayıtlarda aile fertlerinden askerlik hizmetini yaparken vefat eden kişilerin nerede, nasıl ve ne zaman vefat ettikleri hakkında tespit yapmak mümkündür. Mesela Tarsus terekeleri ile ilgili yapılan bir araştırmada toplam 7 kişiden birisinin Şam, diğer 6 kişinin ise Medine'de olmak üzere askerde iken vefat ettiği⁵² ortaya konmuştur.

Ailelerin Yaşadıkları Mekânların Toponomisi

Toponomi yer adlarının verilmiş nedenleri, anlamı ve tarihten günümüze hangi aşamalardan geçerek tevarüs ettiğini tarihi, coğrafi ve yazınsal açıdan inceleyen bir bilim dalıdır. Bu bakımdan tarihin önemli ana kaynaklarından olan terekeler, ait olduğu kişilerin yaşamsal alanlarına dair önemli ipuçları vermektedir. Tereke kayıtlarında geçen vefat eden kişinin yaşadığı mahalle ya da köyün adı şayet aslen başka bir yerli veya başka bir yerden gelmişse geldiği yer genelde muntazaman kayıt altına alınmıştır.

Kırsal, kentsel ve kır ile kent yerleşmeleri arasında gerek fonksiyon gerekse idari bakımdan farklı yapıya sahip olan kasaba yerleşmelerinde bulunan⁵³ tarla, bağ, bahçe, dağ, ova, vadi, çiftlik ve mahalle gibi mekânlar hakkında da toponomik ipuçları terekelerde zaman zaman belirtilmiştir. Bu isimlerin bazıları günümüze kadar tevarüs etmişse de bazıları unutulmuş veya değiştirilmiştir.

52 Ulutaş, agm., s. 184.

53 Barış Taş, *Türkiye'nin Kırsal Yerleşmeleri*, Yeditepe Yay., İstanbul 2016, s. 21.

Sonuç

Aile monografilerinin yazımı sadece aile uhdesinde bulunan günlük gibi muhtelif kaynakların etüdü ile gerçekleştirilemez. Bunun için ailenin ve yaşadığı bölgenin geçmişten tevarüs ettiği somut ve soyut kültürel mirasın muhtelif kaynaklar taranarak ortaya konması gerekmektedir. Bu bağlamda aile monografilerinin yazımında, tereke kayıtları da vazgeçilmez kaynaklardandır. Bu kayıtlar, kaynaklarda tereke adı dışında kassam, metrukât ve muhalefât defterleri gibi isimlerle de ifade edilmiştir.

Bu kayıtlar ailelerin geçmişte benimsedikleri örf, adet ve gelenekler, doğurganlık eğilim ve alışkanlıkları, entelektüel birikimler ve bunların kuşaklar boyunca aktarılıp aktarılmadığının ortaya konmasında somut kültürel donekler içermektedir.

Terekelerde kaydedilen malzemeler tereke sahiplerinin aile fotoğrafları, tüketim alışkanlıkları ve toplumsal ilişki ağlarının ortaya konması kısacası maddi ve manevi kültür özelliklerinin ortaya çıkarılmasında son derece önemlidir. Ancak sadece tereke kayıtları ile aile kökenlerinin ortaya konması yeterli olmayacaktır. Aile mensupları ile ilgili tam bir biyografi ortaya koyabilmek veya aile mensupları ile ilgili olarak geçmişten tevarüs eden bilgilerin doğruluk derecesini test etmek için tereke kayıtlarının tarih başta olmak üzere anlatsal kaynaklar, görsel malzemeler, hatıralar, sosyoloji, edebiyat, coğrafya, iktisat ve diğer muhtelif disiplinler arası çalışmalarla betimleştirilip zenginleştirilmesi gerekmektedir.

Aile monografisi yazımında tereke kayıtlarının bir diğer zayıf yönü, kayıtların azlığı nedeniyle elde edilecek tarihsel verilerin sınırlılığıdır. Nitekim miras paylaşımının devlet görevlileri tarafından yapılması, bazı istisnalar dışında mirasçılarının isteğine bağlı olup, bu nedenle her aileye ait tereke kaydı kadı sicilleri içerisinde kaydedilmemiş olabilir.

Bununla beraber her bir tereke belgesinden hareketle bir aile ile ilgili tarihi resim ortaya konabileceği gibi aynı bölgede yaşayan diğer ailelerle ilgili benzer çalışmaların yapılması ile bir bölgenin monografisi de daha etraflı bir şekilde ortaya çıkarılabilecektir.

KAYNAKLAR

Aköz, Alaaddin, *Bir İmamın Nikah Defteri-Beşiktaş Sinan-ı Cedid Mahallesi*, Tablet Yay., Konya 2006.

Artan, Tülay, “Terekeler Işığında 18. Yüzyıl Ortasında Eyüp”Te Yaşam Tarzı ve Standartlarına Bir Bakış Orta Halliliğin Aynası”, *18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp’te Sosyal Yaşam*, ed. Tülay Artan, İstanbul 1998, s. 49-63.

Aydın, İhsan, *Tanzimat Döneminde Ankara ve Gaziantep Terekelerinin Mukayeseli Bir Çalışması*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2008.

Aygün, Necmettin, “Bir İmamın Kitap Ticaretiyle Münasebeti: Akçaabatlı Derviş Mehmet (1847)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 20 (2016), s. 117-136.

Barkan, Ömer Lütfi, “Edirne Askeri Kassamı’na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, III/5-6, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s. 1-479.

Berg, Bruce ve Howard Lune *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. H. Aydın, Eğitim Yayınevi, Konya 2015.

Beşirli, Mehmet, “1453 Numaralı İzmit Şer’iye Sicili’nde Kayıtlı Bazı Tereke Defterlerinin Sosyal ve Ekonomik Açından Analizi, (1846- 1848)”, *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli 2015, s. 615-634.

Bozhüyük, Mustafa Nazmi, *Alleben Çağlarken*, Damla Matbaası, Gaziantep (ts.).

Bozkurt, Fatih, “Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları”, *Tarih Dergisi*, S. 54 (2011), s. 91-120.

Budak, Hüseyin Fatih, *Osmanlı Aile Araştırmaları Bakımından Amasya ve Antakya Şer’iye Sicillerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi (1710- 1780)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2008.

Canbakal, Hülya, “Barkandan Günümüze Tereke Çalışmaları”, *Ömer Lütfi Barkan: Türk Tarihçiliğine Katkıları ve Etkileri Sempozyumu*, İstanbul 2011.

Çakır, İbrahim Etem, “Osmanlı toplumunda eş ve çocuk sayısı, statü, servet: 1671-1678 Sofya örneği”, *OTAM*, 31 (2012), s. 41-60.

Durakbaşı, Ayşe, “Aile Tarihlerinin İzlerini Sürmek”, *Yerel Tarih- Yöntem ve Deneyimler- II. Sözlü Tarih Atölyesi*, ed. A. Durakbaşı, Ö. Şahin, Muğla Belediyesi Kültür Yay., Muğla 2007, s. 39-44.

Er, İlker, “Balıkesirli Tereke Sahipleri Hakkında Sosyokültürel Açından Bazı Değerlendirmeler (1670-1700)”, *BAÜ SBED*, 12/21 (2009), s. 368-376.

Gökmen, Ertan, “Manisa Mevlevihânesi Şeyhi Mehmed Bahâeddin Efendi'nin Terekesi (1771)”, *Süfi Araştırmaları - Sufi Studies*, S. 9 (2014), s. 1-62.

Gül, Abdulkadir, *Antakya Kazası'nın Sosyal Ve Ekonomik Yapısı (1709 – 1806)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum 2008.

Hanılçe, Murat, “Şeriye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat'ta Giyim”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 30 (2011), s. 423-455.

İnalçık, Halil, “Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler: II. Köy Sicil ve Terekeleri”, *Belgeler*, XV/19 (1993), s. 23-167.

Karadağ, Meltem, “On Cultural Capital and Taste- Cultural Field in a Turkish City in Historical Perspective” *European Societies*, Routledge- Taylor&Francis Group, 11/4 (2009), s. 531-551.

Karataş, A. İhsan, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı- Bursa Örneği-*, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2009.

Kavaklı Kundakçı, Sibel (2014). “Tereke Kayıtlarına Göre 19. Yüzyılda Merzifon'da Sosyal ve Ekonomik Hayat”, *History Studies*, Vol. 6, Issue 4, July 2014, s. 87-112.

Kılıç, Atabey, “Manisa-Demirci'de Görülen Alevî-Bektaşî-Rıfâ'î Meşrepli Bir Tarikat: Ma'rifîlik”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 2/4 Fall 2007, s. 2-36.

Kızılordan, Fatih, *381 Numaralı Şer'iyye Sicili'ne Göre (1885- 1893) Kandıra Kazâsı Şeyhler (Kaynarca) Nahiyesi'nde İctimai, İktisadi ve İdari Hayat*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2006.

Koç, Sermet ve Muhammet Can, "Ölüm Kavramı ve Ölü Muayenesi", *Klinik Gelişim*, 2009, s. 11-22.

Köstüklü, Nuri, "Osmanlı-Türk Aile Kurumu Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (19. yy. Örnekleri Çerçevesinde)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1 (2008), s. 17-26.

Metin, Rafet, "Tereke Kayıtlarına Göre XVIII. Yüzyılda Gebze (Gekbuza) De Sosyal Hayata Dair Genel Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/26 (2013), s. 362-374.

Neuman, W. Lawrence, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri –Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Cilt 2, çev. S. Özge, Yayın Odası Yay., İstanbul 2010.

Oğuz, Gülser, *Bir Osmanlı Kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal Varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği*, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2013.

Oral Patacı, Özlem, "Osmanlı Tereke Kayıtlarının Sanat Tarihi Araştırmaları Açısından Önemine Yönelik Bazı Değerlendirmeler", *OTAM*, 40 (2016), s. 327-354.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yay., İstanbul 2001.

Öktem, Nisa. "16.Yüzyıl Tereke Kayıtlarında Osmanlı Kitap Kültürünün izlerini Aramak: Kâtip Mustafa bin Yusuf'un Terekesi", http://www.Academia.Edu/12615267/16.Yy_Tereke_Kay%C4%B1tlar%C4%B1nda_Osmanl%C4%B1_Kitap_K%C3%Bclt%C3%Bcr%C3%Bcn%C3%Bcn_%C4%B0zlerini_Aramak_K%C3%A2tip_Mustafa_Bin_Yusufun_Terekesi, s. 1-20, (Erişim Tarihi: 31. 10. 2016).

Özlu, Zeynel, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Yayını, Gaziantep 2004.

Özlu, Zeynel, *Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hypium*, Üskübü (Konuralp), İtaliç Yayını, İstanbul 2009.

Özlu, Zeynel, "Bir Bektaşî Babasının Terekesi: Haydar Baba İbni Halil Bin Abdullah", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 71 (2014), s. 127-146.

Özlü, Zeynel, *19. Yüzyılda Bir Batı Karadeniz Kenti Gümüřábâd/ Gümüşova (Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Durum)*, İstanbul 2015.

Özlü, Zeynel, “Osmanlı Dönemi Kültür Tarihi ve Aile Monografisi Yazımında Önemli Bir Kaynak: Tereke Defterleri”, *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, ed. İsmail Özçelik, Berikan Yay., Ankara 2017, s. 147-162.

Özsoy, Hayriye, “Hikayelerin Eşliğinde Aile Tarihi”, *Yerel Tarih- Yöntem ve Deneyimler- II. Sözlü Tarih Atölyesi*, ed. A. Durakbaşa, Ö. Şahin, Muğla Belediyesi Kültür Yayını, Muğla 2007, s. 45-56.

Öztürk, Said, *Askeri Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tablil)*, OSAV, İstanbul 1995.

Sarıcaoğlu, M. Esat, “Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kadı Sicillerinin Kullanılması”, *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, ed. İsmail Özçelik, Berikan Yayınevi, Ankara 2017, s. 287-302.

Şenyurt, Şehbal, “Aile Belgeleri: Sandıklarımızdan Yolculuklar”, *Yerel Tarih- Yöntem ve Deneyimler- II. Sözlü Tarih Atölyesi*, ed. A. Durakbaşa, Ö. Şahin, Muğla Belediyesi Kültür Yayını, Muğla 2007, s. 57-59.

Taş, Barış, *Türkiye'nin Kırsal Yerleşmeleri*, Yeditepe Yay., İstanbul 2016.

Ulutaş, Songül, “Bir Tereke Defterinin Penceresinden 1904- 1909 Yılları Arasında Tarsus”, *Kebikeç*, 21 (2006), s. 175-195.